

Попельнук Д. А.
викладач кафедри педагогіки та іноземної філології
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

АРХЕТИПІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ НІЧ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ Й ДИСКУРСІ

Час здавна слугує інструментом когнітивної діяльності людини, укоріненим у свідомості носія мови [13, с. 10-11; 14, с. 5], [3, с. 23-25; 1, с. 11-12]. Одним із проявів його походження у якості ментального конструкту є наявність передконцептуальних чи архетипичних ознак [10, с. 6-8; Кьєркегор, с. 15; 8, с. 26].

Серед гіпонімів концепту ЧАС концепт НІЧ посідає особливе місце. Це пояснюється особливостями світосприйняття людини, яка пов'язувала темний період дня із певними емоціями, віруваннями, ритуалами, чи забобонами. Усі вони гіпотетично слугують підґрунтям архетипу концепту НІЧ, який, власно, і знаходиться у центрі уваги цього дослідження.

У сучасній когнітивній науці загально визнаним є той факт, що людина свідомо використовує лише невелику частину ресурсів мозку. Інтелект у більшості оперує з несвідомим, в якому присутнє і те, що К. Юнг називав «колективним несвідомим» [12, с. 2-3]. Останнє називається проформою свідомості, яка здатна впливати на внутрішній стан людини. У колективному несвідомому існують своєрідні когнітивні образи, що на них орієнтується людина у своїй інстинктивній поведінці. Такі когнітивні образи описані К.Юнгом як архетипи [12, с. 3-4].

Поняття архетипу, в термінах когнітології, можна назвати передконцептуальною основою для формування структур презентації знань [11, с. 2; 9, с. 13-14]. Це генетично найбільш давня форма мислення, що робить свій внесок в адекватну обробку інформації людиною. Архетипи колективного несвідомого можна розглядати як своєрідні когнітивні образи, на які орієнтуються людина у своїй інстинктивній поведінці [2, с. 6].

Систематизація поглядів К. Юнга та його послідовників щодо природи архетипу як колективного несвідомого та архетипного образу у формі виявлення свідомості дозволяє окреслити коло архетипів та розділити їх на психологічні та культурні [2, с. 2-3].

У світлі когнітивної лінгвістики психологічні архетипи постають як результат емоційного досвіду людства. Це – передконцептуальні структури, довербальні концептуальні імплікації, певний набір яких складає зміст певного

архетипу [2, с. 11]. Культурний архетип – це свідомо перероблений психологічний архетип у судженнях та оцінках індивідуумів. Його зміст складає концептуальні ознаки, які проявляються у словесних образах та символах через співвідношення з міфом, релігійним вченням чи казкою.

Враховуючи той факт, що в культурі має місце інтерполяція психологічних та культурних архетипів, цілком природним є спостереження, що архетипізація концепту НІЧ через його властивості йшла в обох напрямках. Це пов'язано також із іманентними особливостями ночі, що є і психологічним, і культурним архетипом, тобто невід'ємним компонентом психологічного досвіду, який знайшов відбиток у казках та міфах.

В межах світосприйняття давньоанглійської людини, згідно з гіпотезою, концепт НІЧ має архетипові прояви, схожі на міфо-епічні. Матеріалом дослідження слугували поема «Беовульф», а також статті словників-тезаурисів давньоанглійського періоду.

Процедура виявлення архетипових ознак концепту НІЧ, реалізованого у межах давньоанглійської мови й дискурсу полягає, по-перше, у виявленні колокацій чи тестових пасажів, які містять лексему *night* у тексті поеми «Беовульф», а також у відповідних статтях словників тезаурисів давньоанглійського періоду. Другим етапом аналізу є групування знайдених колокацій за семантичними ознаками, що характеризують певні архетипи. Фінальним етапом дослідження є виявлення номенклатури архетипів.

Виявлені 62 колокації дозволяють об'єднати їх у такі семантичні групи як сліпота або нечіткість бачення; жива істота; смерть та причини смерті; вбивство та його засоби; знищення; руйнування домівки; прокляття; втрата; руйнівник; поглинання; спустошення; смертельні стосунки та також як темна сторона людини або ворог. На цьому підґрунті маніфестовані такі архетипи:

– Архетип Аніма/Анімус проявляється в сполученні: *Bridal night (Thesaurus of Old English)*. Тут ніч актуалізована як передвесільна. Людина (чоловік (втілення архетипу Анімус) або жінка (втілення архетипу Аніма) знаходить споріднену душу, вони дають шлюбні клятви один одному.

– Архетип Темрява вербалізується у таких колокаціях, що не мають темпорального денотата: *Defective vision; Blindness; Night-blindness; Dim-sighted; Blind; (Thesaurus of Old English)*. Тут ніч асоціюється зі сліпотою, нечіткістю бачення, тобто Темрявою.

– Архетип Персона проявляється у прикладі: *Strode o'er floor the famed-in-strife, with his hand-companions, – he hall resounded, – wishing to greet the wise old king, Ingwines' lord; he asked if the night had passed in peace to the prince's mind (Beowulf)*. Тут ніч асоціюється з живою істотою (Персоною), яка може рухатися.

– У тлумачних словниках ніч асоціюється з такими явищами як смерть або якась руйнівна сила. В наступних прикладах реалізується архетип Смерть/Тінь, що актуалізований у сполученнях, що денотують смерть: *night is violent death, slaughter; sudden death*; причину смерті: *act of drowning; cause/occasion of death*; вбивство: *to commit murder/manslaughter*; засоби вбивства: *death caused by sword; to kill by drowning; to kill by poison*; знищення: *night is destruction; deadliness, destructiveness; ruin, destruction*; руйнування будівки, життя: *destruction of protection/shelter; destruction of life*; місце вбивства: *place of carnage*; прокляття: *perdition*; руйнівника: *as life-destroyer*; втрату: *waste, desolate; fallen, spoiled, desolate*; поглинання: *to devour, engulf, consume*; послаблення: *(of stones) loosened; to slip away, be loosened*; здатність спустошувати: *to lay waste*; смертельні стосунки: *deadly bond, embrace (Thesaurus of Old English)*. Тут ніч асоціюється зі Смертю чи Тінню як відсутністю життя.

– Архетип Бог проявляється у таких прикладах, де ніч – період посту: *Abstinence from food (Thesaurus of Old English)* чи – переддень богоявлення: *Eve of Epiphany/Twelfth night (Thesaurus of Old English)*.

– Архетип Дух (Сатана) виявляється у наступному прикладі, де ніч визначається як темна сторона людини або ворог: *When heaven's jewel had fled o'er far fields, that fierce sprite came, night-foe savage, to seek us out where safe and sound we sentried the hall (Beowulf)*.

Таким чином, передконцептуальні підвалини концепту НІЧ спостерігаються у таких архетипах як Аніма/Анімус, Темрява, Персона, Смерть/Тінь, Бог, Дух/Сатана.

Список літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 300 с.
2. Белєхова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії) / Л. І. Белєхова // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. – 2015. – № 3. – С. 6–16.
3. Бондаренко Е.В. ВРЕМЯ как лингвокогнитивный феномен в англоязычной картине мира: монография / Е.В. Бондаренко. – Х: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 377 с.
4. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира: [монографія] / Е.В. Бондаренко. – Х: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. – 304 с.
5. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт/ С.Г. Воркачев. – М.: Гнозис, 2004. – 236 с.

6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 300 с.
7. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор; перевод Н.В. Исаевой и С.А. Исаева. – М.: Республика, 1993. – 109 с.
8. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства / Х. Ортега-и-Гассет // «Дегуманизация искусства» и другие работы; перев. С.Л. Воробьева – М.: Радуга, 1991. – с. 479-517.
9. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания/ Ю.С.Степанов – М: 1975.
10. Толстой Н.И. Времени магический круг / Н.И. Толстой // Логический анализ языка. Язык и время / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко. – М.: Индрик, 1997. – с. 17-27.
11. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – 560 С.
12. Юнг К.-Г. Архетип и символ / К.-Г. Юнг. – М.: Renaissance, 1991. – 306 с.
13. Evans V. The Structure of Time: Language, Meaning and Temporal Cognition / Vyvyan Evans / Ed. John Benjamins, 2004. – 286 p. 14. Langacker R. W. A usage-based model / R. W. Langacker // Topics in Cognitive Linguistics. – Amsterdam: Benjamins, 1988. – P. 127–161.

Сай І. В.
викладач кафедри іноземних мов
інституту гуманітарних та соціальних наук
 Національний університет «Львівська політехніка»
 м. Львів, Україна

АНГЛІЙСЬКІ ІДІОМИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІМЕН ЛЮДЕЙ

Оскільки історія та розвиток англійської мови нерозривно пов'язані із використанням ідіом, їх вивчення завжди матиме актуальність та викликатиме зацікавленість науковців, адже мова – явище динамічне, а швидкий темп розвитку усіх сфер повсякденного життя сприяє виникненню все нових та нових ідіоматичних висловів.

Сам термін «ідіома» (*англ.* idiom) походить від давньогрецького слова *ἴδιος* (свій, власний; своєрідний, особливий) [1], а наука, яка займається їх вивченням, носить назву фразеологія. Серед найбільш відомих науковців, які займалися вивченням ідіом можна назвати Н. Хомського [5], Б. Фрезера (B. Fraser)